

از خود بیگانگی فرهنگی، چرا؟

بررسی تحلیلی تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر الگوگزینی از
الگوهای غربی نوجوانان و جوانان در شهر اصفهان از دیدگاه فرزندان
شاهد و ایثارگر و ارائه راهکارهایی برای مقابله با آن

دکتر مرضیه مختاری پور

عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان اصفهان

چکیده پژوهش

این پژوهش به بررسی تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر چگونگی الگوگزینی از الگوهای غربی در شهر اصفهان و ارائه راهکارهایی جهت مقابله با آن اختصاص یافته است. اهداف پژوهش عبارت بودند از: ۱. تعیین میزان تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر الگوگزینی از الگوهای غربی از دیدگاه فرزندان شاهد و ایثارگر؛ ۲. تعیین پیامدهای اجتماعی و فرهنگی بر الگوگزینی از الگوهای غربی از دیدگاه فرزندان شاهد و ایثارگر؛ ۳. تعیین راهکارهایی برای مقابله با الگوگزینی از الگوهای غربی؛ ۴. تعیین تفاوت بین تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر الگوگزینی از الگوهای غربی بر حسب جنسیت و مقطع تحصیلی. روش مورد استفاده در این پژوهش روش توصیفی - پیمایشی و تحلیل عاملی بوده است. جامعه آماری این پژوهش، کلیه فرزندان شاهد و ایثارگر شهرستان اصفهان در سال ۱۳۹۶ بودند که تعداد آنها بالغ بر ۱۱۶۰۱ نفر بوده است. از این تعداد، نمونه‌ای با حجم ۳۱۰ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم انتخاب گردید. ابزار مورد استفاده در این تحقیق، پرسش‌نامه محقق ساخته شامل ۴۳ سؤال در طیف پنج درجه‌ای هیج، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد بود. یافته‌های تحقیق نشان داد: ۱. تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر الگوگزینی از الگوهای غربی در سطح $p < 0/05$ معنادار بوده است. وجود جو رفاه‌زدگی و افزون‌طلبی مادی در جامعه و خانواده‌ها با ۱۰ درصد و از میان عوامل فرهنگی، محدود بودن کتاب‌های مفید مخصوص جوانان با ۱۷/۴ درصد از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر الگوگزینی از الگوهای غربی بوده‌اند. ۲. شیوع اعتیاد و هم‌چنین تضعیف ایمان و اعتقادات دینی با ۳۷/۷ درصد از مهم‌ترین پیامدهای اجتماعی و فرهنگی الگوگزینی از الگوهای غربی بوده است. ۳. ایجاد امکانات ورزشی و تفریحات سالم فرهنگی با ۳۸/۷ درصد، نگهداری و فضاسازی بعضی از مناطق جنگی در شهر با ۳۹/۳ درصد، تقویت روحیه دین‌داری در جامعه با ۳۴/۵ درصد، فراهم ساختن زمینه ازدواج جوانان با ۳۸/۳ درصد و کاهش مصرف‌گرایی و واردات با ۳۱/۶ درصد از مهم‌ترین راهکارهای مقابله با الگوگزینی جوانان از الگوهای غربی است و ۴. بین تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر الگوگزینی از الگوهای غربی با توجه به جنسیت و مقطع تحصیلی تفاوت معناداری در سطح $p < 0/05$ وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: الگوگزینی، الگوهای غربی، فرزندان شاهد و ایثارگر، مهندسی فرهنگی

مقدمه

یکی از ویژگی‌های اساسی انسان که از بدو تولد با او وجود دارد، اصل الگوپذیری است. مطابق با این اصل، بشر از همان کودکی و از زمانی که مراحل اولیه فهم و درک را بروز می‌دهد و اطراف خود را می‌بیند، شروع به یادگیری و الگوپذیری می‌کند (Bandura, 1991). اولین محققى که نقش الگو در روان‌شناسی را مطرح کرد، «بندورا» بود که بحث یادگیری‌های انسان از طریق مشاهده و تقلید را مورد توجه قرار داد. او این نوع یادگیری را مهم‌ترین عامل رشد و یادگیری محسوب می‌کند. الگوها یکی از عوامل تعیین‌کننده نوع و کیفیت رفتار انسان‌ها هستند. نوجوان در پی آن است که الگوهای بزرگسالی را تقلید کند و به همین سبب، قهرمانان محبوب خویش را ستایش می‌کند. او قهرمانان خود را دوست دارد و این علاقه را با تقلید از رفتار آنها نشان می‌دهد (Jenkins, 2007). تحقیقات نشان داده است که مهم‌ترین علل الگوگزینی جوانان شباهت فیزیکی، رفتاری و اجتماعی و تفاهم فکری با الگو است. الگوپذیری جزئی از توانایی انسان است و البته اگر به شکل صحیحی به کار گرفته شود، راه مؤثری برای

این نکته را نمی‌توان نادیده گرفت که وسایل ارتباط جمعی در جهان معاصر اولین و مهم‌ترین تأثیر را در یادگیری و سپس الگوپذیری انسان دارند. وسایل تبلیغاتی امروز، طراحان اصلی الگوهای کودکان، نوجوانان و جوانان و میانسالان و حتی افراد مسن‌تر هستند

یادگیری اعمال جدید و رشد شخصیت انسان سالم شمرده می‌شود (Fluegelman, 2008).

الگوپذیری مبتنی بر یادگیری و تقلید است و تقلید از گذرگاه ارتباط صورت می‌گیرد. بدون وجود ارتباط و سپس تقلید، پذیرش الگو انجام نمی‌پذیرد. بر این اساس، در این چرخه «ارتباط» تعیین‌کننده اصلی است. تنوع ارتباط انسان‌ها با یکدیگر در عصر حاضر به اندازه‌ای است که گاه بایستی تأثیرات این همه عوامل ارتباطی را در حوزه «تأثیرات ناخودآگاه» بررسی کرد. بر این اساس، انسان امروزی اگرچه خود فناوری را در تمام زمینه‌ها و از جمله در وسایل ارتباطی ایجاد کرده، به نوعی خود نیز زاینده فناوری ارتباطات است. این نکته را نمی‌توان نادیده گرفت که وسایل ارتباط جمعی در جهان معاصر اولین و مهم‌ترین تأثیر را در یادگیری و سپس الگوپذیری انسان دارند. وسایل تبلیغاتی امروز، طراحان اصلی الگوهای کودکان، نوجوانان و جوانان و میانسالان و حتی افراد مسن‌تر هستند. آمار گسترده که چند سال قبل از دو قشر نوجوان و جوان در زمینه ساعات استفاده از تلویزیون و رادیو نشان می‌دهد که حجم بالایی از ساعات فراغت نوجوانان و جوانان به تماشای تلویزیون و گوش سپردن به رادیو و بخش کمتری به مطالعه مطبوعات و مجلات اختصاص دارد. با این حساب، نمی‌توان نقش الگوسازی این رسانه‌ها را کوچک شمرد و متقابلاً تأثیرپذیری انسان را به‌ویژه در سه مقطع کودکی، نوجوانی و جوانی از این رسانه‌ها اندک دانست. این تأثیر در جوامعی مثل جامعه ما، که شاکله و فرهنگ عمومی خود را بر محور مذهب می‌داند، نیز قابل توجه است (علیدوست ابرقویی، ۱۳۸۲).

مطالعات نشان داده است که احساس بی‌هویتی اجتماعی و گرایش نوجوانان به الگوهای غربی افزایش یافته است و جوانان عموماً از الگوهای چون هنرمندان سینما و موسیقی و قهرمانان ورزشی پیروی می‌کنند. اینکه چرا جوانان عموماً از هنرمندان سینما و موسیقی بیشتر پیروی می‌کنند، شاید به این دلیل باشد که جوانی سن بروز هیجان‌ات است و تمایل به موسیقی و فیلم‌های هیجانی در این سن مرسوم است. امروزه تهاجم فرهنگی و گسترش روزافزون فناوری‌های ارتباطی و اطلاع‌رسانی و دستیابی آسان به شبکه‌های ماهواره‌ای، تمامی افراد را در هر ملیت و فرهنگ و هر موقعیتی هدف قرار داده است. فناوری ارتباطات و اطلاعات امکان ظهور جامعه‌ای شبکه‌ای را فراهم آورده است که به افراد و جوامع در قالب‌های تازه، هویت‌های تازه می‌بخشد و تعریف تازه‌ای از انسان عرضه می‌کند. سرعت انتقال اطلاعات در جوامع و به تبع آن، ارائه الگوهای غربی و الگوگزینی جوانان از آنان استحاله فرهنگی، تغییر ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و بی‌هویتی را ممکن می‌سازد و انسان‌های بی‌هویت ابزاری می‌شوند در دست استعمارگران، تا آن‌ها را به هر سمت و سویی که می‌خواهند، بکشانند. بنابراین، یکی از دغدغه‌ها و نگرانی‌های مسئولان کشور و دلسوزان جامعه، به‌خصوص افرادی که به

نحوی با مسائل فرهنگی و اجتماعی سروکار دارند، موضوع تهاجم فرهنگی و به تبع آن، الگوگزینی از الگوهای غربی است و اینکه در این مقابله باید چگونه عمل کرد. در این راستا، پژوهش حاضر تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی را بر الگوگزینی فرزندان شاهد و ایثارگر از الگوهای غربی بررسی می‌کند و برای مقابله با آن راهکارهایی ارائه می‌دهد.

اهداف این پژوهش عبارت بوده‌اند از:

۱. تعیین تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر الگوگزینی از الگوهای غربی؛
۲. تعیین پیامدهای اجتماعی و فرهنگی بر الگوگزینی از الگوهای غربی؛
۳. تعیین راهکارهای مقابله با الگوگزینی از الگوهای غربی؛

پیشینه پژوهش

در ارتباط با موضوع این پژوهش، تحقیقی که دقیقاً مشابه با موضوع این تحقیق باشد، یافت نشد اما در ادامه به برخی از تحقیقات مرتبط با این موضوع اشاره می‌شود. البته در ایران در این باره تحقیق جدیدی صورت نگرفته است.

وارویک (۲۰۰۸) در پژوهشی دریافت که جوانان و نوجوانان برای یافتن الگوهای خود به دنبال شخصیتی سالم نیستند؛ زیرا در این سن توجه به شخصیت سالم بسیار کم‌رنگ است. آنان به دنبال الگوهایی هستند که بیشتر به مردم معرفی شده باشند. در این میان، نقش رسانه‌های ارتباط جمعی بسیار مهم است. نیوبر (۲۰۰۸) در تحقیق دیگری نشان داد که نوجوانی و جوانی سن بروز هیجان‌ناک است و آن‌ها گاهی برای تخلیه هیجان‌ناک خود دست به کارهای خطرناک می‌زنند. تمایل و گرایش به موسیقی هیجانی و تند و همچنین فیلم‌های هیجانی در این سن مرسوم است. پرل (۲۰۰۷) در تحقیقی مشخص کرد که وسایل ارتباط جمعی، سینما، تلویزیون و مجلات از عوامل بسیار مؤثر در رشد فکری، اخلاقی، اجتماعی و روانی جامعه به‌شمار می‌روند و بیشترین تأثیر را در یافتن الگوهای نوجوانان و جوانان دارند. نفوذ وسایل ارتباط جمعی از خانواده، مدرسه و گروه همسالان بیشتر است و می‌تواند تأثیر عمیقی بر الگویابی و سبک زندگی نوجوان و جوان داشته باشد. جنینز (۲۰۰۷) دریافت که نوجوان به دنبال هویت است و می‌خواهد هویتی ثابت و مورد احترام داشته باشد. او در چنین موقعیتی احساس خلأ می‌کند و به دنبال یافتن چاره است. در نهایت نیز به دنبال الگو می‌رود تا بتواند هویت خود را پیدا کند. این الگوها می‌توانند افراد مشهور و شناخته‌شده‌ای مانند هنرمندان، ورزشکاران، سیاستمداران، شخصیت‌های علمی، مذهبی و فرهنگی باشند. به عبارتی، نوجوان با الگوگیری از این شخصیت‌ها درصد اثبات وجودی خود است تا از این طریق هویت کاملی پیدا کند. میر (۲۰۰۷) در تحقیقی نشان داد که نوجوان در پی آن است که الگوهای بزرگسالی را تقلید کند و به همین سبب، قهرمانان محبوب خویش را می‌ستاید. او قهرمانان خود را دوست دارد و با تقلید از رفتار آن‌ها این علاقه را نشان می‌دهد. همچنین، اولین و نزدیک‌ترین الگوی رفتاری کودک، والدین هستند. پریسلی (۱۹۹۵) می‌گوید در زندگی هر فردی دوره‌ای وجود دارد که میزان گرایش به الگوهای اجتماعی بسیار

زیاد است. در شروع دوره نوجوانی، تلاش نوجوان برای کسب هویت موجب گرایش خاص او به الگوهای اجتماعی، به‌خصوص هنرمندان و ورزشکاران، می‌شود. همچنین، در این زمان در صورتی که جوان در یافتن هویتی متکامل و پیشرفته دچار مشکل و سردرگمی شود، یکی از راه‌های فرار از سردرگمی، یافتن الگوهای اجتماعی است. ویس (۱۹۹۰) دریافت بحران‌های هویتی منجر به گرایش‌های متفاوت در نوجوان می‌شود که یکی از گرایش‌ها، پیروی از الگوهای متفاوت است.

سبحانی‌جو (۱۳۸۵) در تحقیقی نشان داد که: ۱. میان دانش‌جویان دختر و پسر از نظر گرایش به شخصیت‌های مذهبی، هنری، معلمان و والدین تفاوت معنی‌داری وجود دارد؛ دختران بیشتر از پسران به شخصیت‌های علمی تمایل دارند و پسران بیشتر از دختران به شخصیت‌های سیاسی، ورزشی و ملی تمایل نشان می‌دهند. ۲. مهم‌ترین ملاک انتخاب الگوهای رفتاری دانش‌جویان، تفاهم فکری با الگوست. از نظر آنان، اخلاق و رفتار الگو در رتبه دوم، سطح دانش و معلومات در رتبه سوم، ظاهر شخصی در رتبه چهارم و شباهت ظاهری در پایین‌ترین رتبه قرار دارد و پسران بیشتر منزلت اجتماعی و دختران بیشتر طرز بیان و صحبت را به عنوان ملاک انتخاب الگو مشخص کرده‌اند. ۳. مهم‌ترین عامل مؤثر بر انتخاب دیگران، دانش‌جویان دختر و پسر، والدین و بعد از آن دوستان در رتبه دوم و فیلم و سینما در پایین‌ترین رتبه قرار دارند. ۴. پسران بیش از دختران تحت تأثیر معلمان، اینترنت و ماهواره‌ها و دختران بیشتر از پسران از کتاب، الگوپذیری دارند. رزازی (۱۳۸۵) در پژوهش خود دریافت که: ۱. یکی از رایج‌ترین الگوهای رفتاری دانش‌آموزانی که از دیگران الگوگزینی می‌کنند، به ترتیب اولویت نحوه تحصیل، انتخاب دوست، نحوه پوشش، انتخاب شغل و ورزش، آرایش مو، اوقات فراغت و مسائل اجتماعی، مذهبی و هنری است.

اشرفی (۱۳۷۷) در تحقیق خود در تهران مشخص کرد که احساس بی‌هویتی اجتماعی و گرایش نوجوانان به الگوهای غربی در هر دو گروه متظاهر به الگوی غربی و غیرمتظاهر به الگوی غربی وجود دارد اما میزان احساس بی‌هویتی اجتماعی و میزان هویت‌یابی در قالب گرایش به الگوهای غربی در بین نوجوانان متظاهر به الگوی غربی بیش از نوجوانان غیرمتظاهر است. هاشمیان‌فر (۱۳۷۷) در تحقیق خود نشان داد که الگوگزینی جوانان تحت تأثیر گرایش‌های سیاسی و مذهبی، وسایل ارتباط جمعی، همسالان دیگران، سیستم کنترل اجتماعی، جنس، سن، پایگاه اقتصادی و اجتماعی، منطقه مسکونی و روابط خانوادگی قرار دارد و الگوگزینی آنان از الگوهای خودی بین متوسط تا زیاد است.

روش پژوهش

با توجه به ماهیت پژوهش، روش پژوهش توصیفی - پیمایشی و تحلیل‌عاملی است. جامعه آماری مورد پژوهش، کلیه فرزندان شاهد و ایثارگر شهرستان اصفهان است که در سال تحصیلی ۱۳۹۷-۱۳۹۶ بالغ بر ۱۱۶۰۱ نفر بوده‌اند و از این تعداد ۳۱۰ نفر

جدول ۲. رگرسیون چندمتغیره برای تأثیر عوامل اجتماعی بر الگوگزینی از الگوهای غربی از دیدگاه فرزندان شاهد و اینثارگر

مؤلفه	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری
رگرسیون	۷۳۲/۸۴۴	۳	۲۴۴/۲۸۱	۰/۹۴۰	۰/۰۲۲
باقی مانده	۵۵۸۵۱/۴۸۴	۲۱۵	۲۵۹/۷۷۴		
کل	۵۶۵۸۴/۳۲۹	۲۱۸			

تجزیه و تحلیل رگرسیون چندمتغیره برای تأثیر عوامل اجتماعی بر الگوگزینی فرزندان شاهد و اینثارگر از الگوهای غربی نشان داد که Fمشاهده شده برای تأثیر عوامل اجتماعی بر الگوگزینی فرزندان شاهد و اینثارگر از الگوهای غربی در سطح $p < 0/05$ معنادار بوده است؛ بنابراین، عوامل اجتماعی بر الگوگزینی فرزندان شاهد و اینثارگر از الگوهای غربی تأثیر دارند.

جدول ۳. رگرسیون چندمتغیره برای تأثیر عوامل فرهنگی بر الگوگزینی از الگوهای غربی از دیدگاه فرزندان شاهد و اینثارگر

مؤلفه	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری
رگرسیون	۲۲۴/۰۶۰	۳	۷۴۶/۶۸۷	۲/۲۰۶	۰/۰۵۸
باقی مانده	۷۲۷۸۱/۳۴۶	۲۱۵	۳۳۸/۵۱۸		
کل	۷۵۰۲۱/۴۰۶	۲۱۸			

تجزیه و تحلیل رگرسیون چندمتغیره برای تأثیر عوامل فرهنگی بر الگوگزینی از الگوهای غربی نشان داد که Fمشاهده شده برای تأثیر عوامل فرهنگی بر الگوگزینی از الگوهای غربی در سطح $p = 0/05$ معنادار بوده است؛ بنابراین، عوامل فرهنگی بر الگوگزینی از الگوهای غربی تأثیر دارند.

پیامدهای اجتماعی و فرهنگی الگوگزینی از الگوهای غربی

جدول ۴. توزیع میانگین پاسخ فرزندان شاهد و اینثارگر به پیامدهای الگوگزینی از الگوهای غربی

میانگین	سؤال
۳	۱. تضعیف ایمان و اعتقادات دینی
۲/۹۵	۲. از خودبیگانگی
۳/۰۹	۳. تن‌پروری
۳/۰۹	۴. ترویج فساد و ابتذال اخلاقی در میان جوانان
۳/۱۹	۵. مبدل نمودن جوانان به جسمی بی‌هویت و بی‌خاصیت
۳/۱۹	۶. تبلیغ آزادی بی‌قید و شرط غربی
۲/۹۷	۷. دین‌زدایی
۲/۹۶	۸. گسترش فقر
۳	۹. ایجاد روحیه تجمل‌گرایی
۲/۹۵	۱۰. ایجاد سلطه و در نهایت، استعمار و استثمار ملت
۳	۱۱. ایجاد روحیه بی‌تفاوتی در جامعه نسبت به ارزش‌های اصیل خودی
۳/۱۵	۱۲. شیوع اعتیاد

از طریق نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم به عنوان نمونه آماری انتخاب شده‌اند. ابزار مورد استفاده در این پژوهش، پرسش‌نامه محقق‌ساخته درباره عوامل مؤثر بر الگوگزینی از الگوهای غربی، پیامدهای آن و راهکارهای مقابله با آن بود که شامل ۵۵ سؤال در طیف پنج‌درجه‌ای هیچ، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد بوده است. روش‌های آماری شامل تجزیه و تحلیل داده‌ها، آمار توصیفی (فراوانی، درصد و میانگین) و استنباطی (رگرسیون چندمتغیره، تحلیل واریانس چندمتغیره و آزمون توکی) بوده‌اند.

یافته‌ها

تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر الگوگزینی از الگوهای غربی

جدول ۱. توزیع میانگین پاسخ فرزندان شاهد و اینثارگر به سؤال‌های عوامل مؤثر بر الگوگزینی نوجوانان و جوانان از الگوهای غربی

میانگین	سؤال
۲/۴۴	۱. تولید محصولات فرهنگی براساس مدل‌های غربی
۱/۷۱	۲. تولید لباس‌های زننده یا مدل‌های غربی
۱/۸	۳. عدم توجه به خواسته‌های منطقی شما توسط والدین
۱/۷۲	۴. ضعف در ارائه الگوهای مناسب به شما
۱/۸	۵. چاپ و نشر کتاب و رمان‌های مبتذل
۱/۹۹	۶. ارائه فیلم‌های ویدیویی و سینمایی نامناسب
۱/۷۹	۷. محدود بودن کتاب‌های مفید مخصوص جوانان
۱/۷۴	۸. تکراری بودن برنامه‌های تلویزیون
۱/۶۵	۹. عدم دقت کافی والدین در انتقال معارف دینی
۱/۹۷	۱۰. کمبود یا خلأ عاطفی
۲/۳۵	۱۱. پخش گسترده نوارها و عکس‌های مهیج
۲	۱۲. عدم تلاش برای متجلی ساختن زیبایی‌ها و اصالت‌های فرهنگ خودی
۱/۸۳	۱۳. وجود انحرافات اخلاقی و رفتاری در برخی از دانش‌آموزان و تأثیرگذاری بر شما
۱/۹۹	۱۴. ناهماهنگی بین گفتار و عمل توسط الگوهای مورد توجه شما
۱/۸۹	۱۵. وجود جو تمسخرآمیز نسبت به افراد مذهبی در بین دوستان شما
۱/۸۶	۱۶. بیکاری
۱/۹۴	۱۷. وجود جو رفاه‌زدگی و افزون‌طلبی مادی در جامعه و خانواده‌ها

نتایج جدول (۱) نشان می‌دهد که از میان عوامل اجتماعی، بیشترین درصد پاسخ‌ها در سطح خیلی زیاد مربوط به سؤال (۱۶) - بیکاری با ۶۱/۲ و سؤال (۱۷) - وجود جو رفاه‌زدگی و افزون‌طلبی مادی در جامعه با ۵۹/۶ درصد بوده است. متوسط نمره پاسخ‌ها از ۱/۶۵ تا ۲/۴۴ در نوسان بوده است. همچنین، نتایج جدول نشان می‌دهد که از میان عوامل فرهنگی، بیشترین درصد پاسخ‌ها در سطح زیاد مربوط به سؤال (۵) - چاپ و نشر کتاب و رمان‌های مبتذل با ۷۷ درصد و سؤال (۲) - تولید لباس‌های زننده با مدهای غربی با ۶۵/۸ درصد بوده است. متوسط نمره پاسخ‌ها از ۱/۷۰ تا ۲/۱۵ بوده است.

نتایج جدول (۴) نشان داد که از میان پیامدهای اجتماعی الگوگزینی از الگوهای غربی، شیوع اعتیاد با ۳۷/۷ درصد و از میان پیامدهای فرهنگی الگوگزینی از الگوهای غربی، تضعیف ایمان و اعتقادات دینی با ۳۷/۷ درصد از مهم‌ترین پیامدها بوده‌اند. متوسط نمره پاسخ‌ها از ۲/۸۶ تا ۳/۳۲ درصد در نوسان بوده است.

راهکارهای فرهنگی و اجتماعی مقابله با الگوگزینی از الگوهای غربی

جدول ۵. توزیع میانگین پاسخ فرزندان شاهد و اینترگر به سؤال‌های مربوط به راهکارهای مقابله با الگوگزینی از الگوهای غربی

میانگین	سؤال
۳/۳۱	۱. پدید آوردن امکانات ورزشی و تفریحات سالم
۳/۵۸	۲. تربیت صحیح اخلاقی جوانان توسط والدین
۳/۶۱	۳. ایجاد خودباوری فرهنگی
۳/۴۴	۴. برقراری اردوهای سیاحتی - زیارتی
۳/۳۴	۵. توسعه فرهنگی
۳/۳۴	۶. تحلیل محتوای پوچ فرهنگ غربی برای جوانان
۳/۳۴	۷. تبلیغ ارزش‌های اسلامی و شاخص نمودن آن‌ها
۳/۲۳	۸. سرمایه‌گذاری در تولید و انتشار کتاب‌های مذهبی مناسب و جذاب
۳/۱۹	۹. توجه بیشتر والدین نسبت به مسائل دینی و انجام فرایض مذهبی
۳	۱۰. تعیین و ارائه الگوهایی متناسب با ارزش‌های فرهنگ خودی
۳	۱۱. ایجاد محدودیت‌هایی برای ورود و عرضه اشیاء تجملی
۳	۱۲. نام‌گذاری اماکن به نام شهدا به عنوان جلوه‌های ویژه ایثار و شهادت
۳	۱۳. پژوهش در مورد آثار و مفاخر علمی و فرهنگی و معرفی آن‌ها
۳/۲۳	۱۴. گسترش نشست‌های بحث در زمینه‌های عقیدتی برای جوانان
۳/۲۶	۱۵. تقویت روحیه دین‌پروری در جامعه
۳/۴۵	۱۶. جالب‌تر کردن برنامه‌های تلویزیون
۳/۱۳	۱۷. نصب یادمان و تندیس‌های هنری و حماسی در میادین شهرها
۳/۰۸	۱۸. نگهداری و فضا سازی بعضی از مناطق جنگی در شهر
۳/۳۳	۱۹. پاسخ منطقی به سؤالات دینی و مذهبی جوانان
۳/۲۲	۲۰. تشکیل سمینارهایی برای بررسی تخصصی تهاجم فرهنگی و راه‌های مقابله با آن
۳/۳۳	۲۱. فراهم ساختن زمینه ازدواج جوانان
۳/۴۵	۲۲. فعال شدن مساجد
۳/۴	۲۳. تجلیل از صفات پسندیده جوانان در برنامه‌های مختلف
۳/۲۷	۲۴. توجه به نیازهای خاص سنی جوانان
۳/۳۱	۲۵. تلاش در جهت قطع وابستگی در همه ابعاد، به خصوص فناوری که ظاهری فریبنده دارد
۳/۳۱	۲۶. کاهش مصرف‌گرایی و واردات

نتایج جدول (۵) نشان می‌دهد که بیشترین درصد پاسخ‌ها در سطح زیاد مربوط به سؤال (۱) - پدید آوردن امکانات ورزشی و

تفریحات سالم با ۳۸/۷ درصد، (۱۸) - نگهداری و فضا سازی بعضی از مناطق جنگی در شهر با ۳۹/۳ درصد، (۱۵) تقویت روحیه دین‌پروری در جامعه با ۳۴/۵ درصد، (۲) فراهم ساختن زمینه ازدواج جوانان با ۳۸/۳ درصد و (۲۶) کاهش مصرف‌گرایی و واردات با ۳۱/۶ درصد از مهم‌ترین راهکارهای مقابله با الگوگزینی جوانان از الگوهای غربی است. متوسط نمره پاسخ‌ها از ۳ تا ۳/۶۱ در نوسان بوده است.

تفاوت بین تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر الگوگزینی از الگوهای غربی بر اساس متغیرهای جنسیت و مقطع تحصیلی

جدول ۶. تحلیل واریانس چندمتغیره برای بررسی تفاوت بین تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر الگوگزینی از الگوهای غربی بر حسب متغیرهای جنسیت و مقطع تحصیلی

مؤلفه	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	F	سطح معناداری
عوامل فرهنگی	۷۹۶/۵۱۰	۱	۷۹۶/۲۵۱۰	۱/۰۲۴	۰/۳۱۰
عوامل اجتماعی	۱۴۲۹/۶۶۲	۱	۱۴۲۹/۶۶۲	۲۴/۳۳۳	۰/۰۰۰
عوامل فرهنگی	۳۷۳۵/۷۴۰	۲	۱۸۶۷/۸۷۰	۷/۷۹۷	۰/۰۰۱
عوامل اجتماعی	۶۴۹۴/۳۴۸	۲	۴۷۲۳۴/۱۷۴	۴/۲۱۴	۰/۰۱۶

نتایج جدول (۶) نشان می‌دهد که F مشاهده شده برای تفاوت بین تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر الگوگزینی از الگوهای غربی با توجه به جنسیت در زمینه الگوهای ورزشی در سطح $p < 0/01$ معنادار بوده است. بنابراین، بین تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر الگوگزینی فرزندان شاهد و اینترگر از الگوهای غربی با توجه به جنسیت (عوامل اجتماعی) و مقطع تحصیلی تفاوت معنادار در سطح $p < 0/05$ وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج یافته‌های مربوط به سؤال اول نشان داد که از میان عوامل اجتماعی، بیشترین درصد پاسخ‌ها در سطح خیلی زیاد مربوط به سؤال (۱۶) - بیکاری با ۶۱/۲ و سؤال (۱۷) - وجود جو رفاه‌زدگی و افزون‌طلبی مادی در جامعه با ۵۹/۶ درصد بوده است. همچنین، از میان عوامل فرهنگی، بیشترین درصد پاسخ‌ها در سطح زیاد مربوط به سؤال (۵) - چاپ و نشر کتاب‌ها و رمان‌های مبتذل با ۷۷ درصد و سؤال (۲) - تولید لباس‌های زننده با مدهای غربی با ۶۵/۸ درصد بوده است. تجزیه و تحلیل رگرسیون چندمتغیره برای تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی بر الگوگزینی از الگوهای غربی نشان داد که F مشاهده شده برای تأثیر عوامل فرهنگی بر الگوگزینی از الگوهای غربی در سطح $p = 0/05$ معنادار بوده است. بنابراین، عوامل اجتماعی و فرهنگی بر الگوگزینی از الگوهای غربی تأثیر دارد. این نتیجه با نتایج تحقیق وارویک (۲۰۰۸) و پرل (۲۰۰۷) که مشخص کردند وسایل ارتباط جمعی، سینما، تلویزیون و مجلات از عوامل بسیار مؤثر در رشد فکری، اخلاقی، اجتماعی و روانی جامعه به‌شمار می‌روند و بیشترین تأثیر را در یافتن الگوهای نوجوانان و جوانان ایفا می‌کنند، همسوست.

نتایج یافته‌های مربوط به سؤال دوم نشان داد که از میان پیامدهای اجتماعی الگوگزینی از الگوهای غربی، شیوع اعتیاد (اجتماعی) با ۳۷/۷ درصد، و از میان پیامدهای فرهنگی الگوگزینی از الگوهای غربی، الف تضعیف ایمان و اعتقادات دینی (فرهنگی) و ب) متبدل نمودن جوانان به جسمی بی‌هویت و بی‌خاصیت با ۳۷/۷ درصد از مهم‌ترین پیامدها بوده‌اند. این یافته با نتایج تحقیق ویس (۱۹۹۰) که براساس آن دریافت بحران‌های هویتی منجر به گرایش‌های متفاوتی در نوجوان می‌گردد که یکی از آن‌ها، پیروی از الگوهای متفاوت است و تحقیق جنکینز (۱۹۹۰) و پریسلی (۱۹۹۵) همسوست. آن‌ها دریافتند که نوجوان به دنبال هویت است و می‌خواهد هویتی ثابت و مورد احترام داشته باشد. در چنین موقعیتی احساس خلأ می‌کند و به دنبال یافتن چاره است. در نهایت نیز به دنبال الگو می‌رود تا بتواند هویت خود را پیدا کند.

نتایج به‌دست آمده مربوط به سؤال سوم نشان داد که ایجاد امکانات ورزشی و تفریحات سالم با ۳۸/۷ درصد، نگهداری و فضا سازی بعضی از مناطق جنگی در شهر یا ۳۹/۳ درصد، تقویت روحیه دین‌پروری در جامعه با ۳۴/۵ درصد، فراهم ساختن زمینه ازدواج جوانان ۳۸/۳ درصد و کاهش مصرف‌گرایی و واردات ۳۱/۶ درصد از مهم‌ترین راهکارهای مقابله با الگوگزینی جوانان از الگوهای غربی بوده‌اند.

مهندسی فرهنگی، راهکار مقابله با تهاجم فرهنگی

به‌طور کلی، می‌توان گفت که در تهاجم فرهنگی سه مرحله وجود دارد:

الف - القای فرهنگ خودی: هدف از این مرحله، قطع رابطه فرهنگی مردم با گذشته پرافتخار خویش است. این مرحله اقداماتی از قبیل دین‌زدایی، تغییر خط و زمان [تقویم] و تحقیر فرهنگی را مورد توجه قرار داده است.

ب - القای فرهنگ بیگانه: در اجتماعی که ارزش‌های فرهنگی آن فراموش شوند، مفاخر فرهنگی به عنوان الگو و اسوه مورد توجه قرار نگیرند، باورها و ارزش‌های دینی سست گردند، ویژگی‌های استقلال فرهنگی مانند دین، زبان، خط و... از بین بروند یا تحقیر شوند و روحانیت و رهبران دینی منزوی گردند، زمینه برای پذیرش ارزش‌ها و الگوهای دیگران آماده می‌شود.

ج - تثبیت فرهنگ بیگانه: به‌کار گماردن افراد وابسته و ایجاد نهادها و تأسیسات مختلف بین‌المللی و ملی و در رأس آن‌ها ایجاد دولت‌های وابسته، از کارهایی است که در این مرحله انجام می‌شود. اقدامهایی نظیر تأسیس مدارس به سبک غربی، رواج بی‌حجابی و آداب و رسوم غربی و اقدامهایی مشابه تحت عناوینی چون اصلاحات، مدرنیسم، نوسازی از این‌گونه‌اند. استعمار می‌خواهد فرهنگ را، که عامل مقاومت در برابر سلطه بیگانه است، از حالت پویا به حالت ایستا درآورد. در این صورت، برای مقاومت و مبارزه در برابر این سلطه، ملت‌های زیر سلطه متوجه ریشه خویش می‌شوند؛ یعنی از همان جایی شروع می‌کنند که استعمار آن را ویران کرده است. در حقیقت، تلاش برای تقویت اجزاء اصلی فرهنگ اسلامی و ملی کشور و پاسداشت آن در برابر نفوذ و تأثیر فرهنگ مخرب غربی، جلوگیری از ایجاد بحران‌های فرهنگی و هویتی، تحقق آرمان‌ها و اهداف انقلاب اسلامی، رشد کیفی شاخص‌های فرهنگی در کشور در پرتو ارتباط مناسب و تعیین جایگاه صحیح تمامی ابعاد و ویژگی‌های فرهنگی جامعه است. در حقیقت، دستیابی

در تهاجم فرهنگی سه مرحله وجود دارد:

الف - القای فرهنگ خودی: هدف از این مرحله، قطع رابطه فرهنگی مردم با گذشته پرافتخار خویش است. این مرحله اقداماتی از قبیل دین‌زدایی، تغییر خط و زمان و تحقیر فرهنگی را مورد توجه قرار داده است.

ب - القای فرهنگ بیگانه: در اجتماعی که ارزش‌های فرهنگی آن فراموش شوند، مفاخر فرهنگی به عنوان الگو و اسوه مورد توجه قرار نگیرند، باورها و ارزش‌های

دینی سست گردند، ویژگی‌های استقلال فرهنگی مانند دین، زبان، خط و... از بین بروند یا تحقیر شوند و روحانیت و رهبران دینی منزوی گردند، زمینه برای پذیرش ارزش‌ها و الگوهای دیگران آماده می‌شود.

ج - تثبیت فرهنگ بیگانه: به‌کار گماردن افراد وابسته و ایجاد نهادها و تأسیسات مختلف بین‌المللی و ملی و در رأس آن‌ها ایجاد دولت‌های وابسته، از کارهایی است که در این مرحله انجام می‌شود. اقدامهایی نظیر تأسیس مدارس به سبک غربی، رواج بی‌حجابی و آداب و رسوم غربی و اقدامهایی مشابه تحت عناوینی چون اصلاحات، مدرنیسم، نوسازی از این‌گونه‌اند

به این اهداف نیازمند مهندسی فرهنگی و مدیریت راهبردی فرهنگی است. مهندسی فرهنگی عبارت است از طراحی، نوسازی و بازسازی سیستم فرهنگ. با توجه به اینکه مهندسی فرهنگی با انسان‌ها و پیچیدگی‌های انسانی و جوامع سروکار دارد، باید با روش آکادمیک با مبانی دینی، رفتاری، زبانی، ملی، فرهنگ کلان، خرده‌فرهنگ‌ها، مقتضیات داخلی و بین‌المللی مواجه گردد.

در مهندسی فرهنگی توجه به چند نکته ضروری است:

۱. در صحنه مهندسی فرهنگی با چند سطح روبه‌رو هستیم؛ در بالاترین سطح، آرمان‌ها و اهداف قرار دارند که کاملاً براساس بینش و انسان‌شناسی اسلامی و غایت‌مندی زندگی این جهان تعریف و تبیین شده‌اند و طراحان مهندسی فرهنگی می‌کوشند با روش‌های گوناگون و با تنظیم سیاست‌های مناسب به آن‌ها دست یابند. البته دستیابی به آن‌ها زمانی ممکن می‌گردد که هم در سیاست‌های کلی سایر حوزه‌های جامعه و هم در سطوح پایین‌تر، قوانین، آیین‌نامه‌ها، بخشنامه‌ها در قالب برنامه‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت طراحی گردند.

۲. دستیابی به اهداف مهندسی فرهنگی به‌عنوان پیش‌زمینه و مقدمه، نیازمند رصد فرهنگی و شناخت صحیح از تمامی ابعاد، ویژگی‌ها، مسائل و مشکلات فرهنگی ملی و همچنین جهت‌گیری‌های فرهنگی روز در سطح جهان و ارزیابی تأثیر آن‌ها بر فرهنگ ملی است.

۳. درک درست از میزان جمعیت کشور، ترکیب جمعیتی، هرم سنی، میزان جمعیت شاغل و نوع اشتغال آن‌ها در بخش‌های مختلف، سطوح تحصیلات، تعداد مراکز فرهنگی خارج از حیطه نفوذ دولت، میزان صنعتی شدن کشور و مواردی از این قبیل، در دستیابی به اهداف ترسیم‌شده کمک شایانی می‌کنند.

۴. شورای عالی انقلاب فرهنگی به مثابه مغز متفکر و مرکز اصلی مهندسی فرهنگی باید با تعیین یک ساختار مناسب و شاخص‌های دقیق، ضمن فراهم کردن زمینه اجرای طرح مهندسی فرهنگی، مسیر اجرای آن را به‌طور مستمر ارزیابی کند و با اعمال مهندسی هم‌زمان دستیابی به اهداف متعالی را تحقق بخشد.

فرهنگ، نظامی است شامل باورهای بنیادین و پیش‌فرض‌های اصلی اعتقادی انسان‌ها به نظام هستی و جایگاه انسان در آن، که ارزش‌ها و هنجارهای زندگی از درون آن استخراج می‌گردند و این نظام رفتارهای انسان‌ها را در برابر خالق، دیگر انسان‌ها، خود و طبیعت شکل می‌دهد و بر آن‌ها تأثیر می‌گذارد. از رهگذر تغییر باورها، رفتار انسان‌ها تغییر می‌کند و هم با پذیرش رفتارهای جدید از محیط پیرامونی، نوع باورهای انسان‌ها تغییر می‌یابد. بنابراین، تغییرات فرهنگی در یک جامعه حاصل تغییرات فکری، ذهنی و رفتاری همه انسان‌ها در آن جامعه و مبادلات فرهنگی، فکری و عملی، و فناوری‌ها با سایر جوامع است. حال اگر به هر دلیلی، وجود و تداوم باورهایی برای ادامه حیات هدفمند یک جامعه ضرورت داشته باشد، منطقاً باید همه اعضای یک جامعه در هر موقعیتی به حفظ و تداوم آن باورها توجه داشته باشند. به علاوه، هر اقدام مثبت یا منفی در فرهنگ، سیاست یا اقتصاد رخ

در صحنه مهندسی فرهنگی با چند سطح روبه‌رو هستیم؛ در بالاترین سطح، آرمان‌ها و اهداف قرار دارند که کاملاً براساس بینش و انسان‌شناسی اسلامی و غایت‌مندی زندگی این جهان تعریف و تبیین شده‌اند و طراحان مهندسی فرهنگی می‌کوشند با روش‌های گوناگون و با تنظیم سیاست‌های مناسب به آن‌ها دست یابند. البته دستیابی به آن‌ها زمانی ممکن می‌گردد که هم در سیاست‌های کلی سایر حوزه‌های جامعه و هم در سطوح پایین‌تر، قوانین، آیین‌نامه‌ها، بخشنامه‌ها در قالب برنامه‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت طراحی گردند

دهد، پس از اصلاح یا تخریب آن بخش، بلافاصله یا به تدریج بر ابعاد دیگر جامعه اثر می‌گذارد. وقتی با درکی علمی به مفهوم فرهنگ و تأثیر آن در عرصه اقتصاد و سیاست می‌نگریم، متوجه می‌شویم که باورها و ارزش‌هایی که عامل اصلی و محوری برای ایجاد نظام قدرتمند اسلامی شده‌اند و همچنان تولیدکننده انقلاب اسلامی در سطح جهان شده‌اند، با اقدامات از پیش طراحی شده سازمان‌های متعلق به استکبار جهانی مورد هدف و تهاجم فرهنگی قرار گرفته‌اند و نیز با تأثیر گذاری علوم ناقص و وابسته تولید شده در غرب، به‌ویژه در حوزه علوم انسانی ضعیف می‌شوند. از این‌رو لازم است برای مواجهه با تهاجم فرهنگی، مدل مهندسی فرهنگی را ارائه داد.

پیشنهاد‌های پژوهش

- توصیه می‌شود که کتاب‌های مفید مخصوص جوانان در جامعه افزایش یابد تا جوانان با مطالعه این‌گونه کتاب‌ها فرصت استفاده از ماهواره و فیلم‌های مستهجن غربی را نداشته باشند.
- توصیه می‌شود که جو رفاه‌دگی و افزون‌طلبی مادی در جامعه کمتر شود تا روحیه تجمل‌گرایی و استفاده از مدهای غربی شایع نگردد.
- توصیه می‌شود که امکانات ورزشی و تفریحات سالم در جامعه بیشتر ایجاد شود.
- توصیه می‌شود که بعضی از مناطق جنگی و حماسی در شهر فضا سازی شود تا یاد و خاطره شهیدان عالی‌قدر در ذهن و فکر جوانان ماندگار و همیشگی باشد.
- پیشنهاد می‌شود که با جلسات اعتقادی و دینی برای جوانان، روحیه دین‌پروری در جامعه تقویت شود و به سؤالات جوانان درباره غرب و تهاجم فرهنگی پاسخ منطقی داده شود.
- توصیه می‌شود که زمینه ازدواج جوانان مهیا گردد و امکانات و تسهیلاتی برای آنان فراهم شود تا جذب هنرپیشه‌ها و خوانندگان غربی نگردد.
- پیشنهاد می‌شود که محصولات فرهنگی غربی کمتر وارد کشور شود تا جوانان کمتر با این محصولات آشنا شوند و زمینه استفاده از مدل‌های غربی برای آن‌ها فراهم نشود.
- با توجه به بحث پیشین، می‌توان چنین نتیجه گرفت که برای مهندسی فرهنگ کشور باید:
 - فرهنگ و عناصر فرهنگی و نقش آن‌ها در شکل‌گیری فرد و جامعه به خوبی شناخته شود.
 - با نگاهی جامع، همه ابعاد فرهنگی مانند دانش، نگرش‌ها، هنر، آداب، رسوم و تأثیر هر کدام بر یکدیگر بررسی گردد.
 - وضعیت فعلی فرهنگ کشور واقع‌بینانه و مبتنی بر پژوهش‌های میدانی شناخته شود.
 - نقاط ضعف فرهنگ کشور و خطرهایی که جامعه اسلامی را تهدید می‌کنند و بر آن تأثیر منفی می‌گذارند، به خوبی مورد سنجش قرار گیرد. نقاط قوت فرهنگ کشور به عنوان سرمایه‌های عظیمی که می‌توانند دست‌مایه اصلی تحولات تکاملی فرهنگی باشند، شناخته شود.

منابع

- علیدوست ابرقویی، ابوالفضل. (۱۳۸۲). الگوپذیری. مجله دیدار آشنا، شماره ۴۶-۴۵، گرفته شده از سایت hawzah.net وابسته به مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی. CRCIS.
- اشرفی، ابوالفضل. (۱۳۷۷). بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر گرایش نوجوانان به الگوهای فرهنگ غربی (رپ و هویت‌متال) در تهران، عماد افروغ، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- رزازی، علی. (۱۳۸۵). الگوپذیری و الگوپذیری در رفتار جوانان و نوجوانان آذربایجان غربی. -www.ir-pana.com
- هاشمیان‌فر، جمشید. (۱۳۷۷). الگوپذیری جوانان و عوامل مؤثر بر آن. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- Bandura, A (1991), *Social learning throughimitation*. In. M. R. Jones (Ed). Nebraska symposium on motivation, Lincoln. New: University of Nebraska Press.
- Fluegelman, A (2008), *A more new games*. NY. Dolphin Books Doubleday.
- Jenkins, L (2007), The J-curve Hypothesis of conforming behavior, *Social Psychology*. 34, pp: 23-35.
- Mayer, A (2007). The psychology of public speaking, *Social Psychology*, 45, pp:56-67.
- Neuber, K. A. (2008). *Needs assessment: A model for community planning*, Beverly Hills, Calif.
- Pearl, D. (2007), *Television and behavior*: washington, D.C. U.S. government printing office.
- Pressley, M. (1995). *Television and behavior*: washington, D.C. U.S. government printing office.
- Warwick, D. P. (2008), *The ethics of social intervention*. Washington, D.C: Hemisphere.
- Weiss, C. H. (1990). *Using social research in public policy making*. Lexington, Mass Lexington Books.